

GADSKĀRTĒJĀ ARTURA OZOLA DIENAS KONFERENCE HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTĒ

58. profesora Artura Ozola dienas starptautiskā zinātniskā konference „Gramatika un vārddarināšana“ notika **2023. gada 16.–17. martā**, turpinot akadēmiķa Jāņa Endzelīna 150 gadu jubilejai veltīto pasākumu virkni. J. Endzelīna 150. gadadiena ir iekļauta UNESCO 2023. gada svinamo dienu sarakstā, izcilā latviešu valodnieka godināšana notiek daudzveidīgos pasākumos visā Latvijā. Arī Latvijas Universitātes valodniekiem 2023. gads ir Endzelīna gads.

Par A. Ozola dienas konferences balsta punktu tika izvēlēts J. Endzelīna kapitāldarbs — „Lettische Grammatik“ (1922, 1923) vācu valodā un „Latviešu valodas gramatika“ (1951) latviešu valodā, rosinot baltu valodu pētniekus pievērsties gramatikas un vārddarināšanas jautājumiem latviešu un citās valodās. Konferences norise jāraksturo no diviem aspektiem: aktualizējot ziņas par J. Endzelīna zinātniskās gramatikas izdevumiem un sniedzot pārskatu par konferencē prezentētajiem pētījumiem.

Pateicoties dr. philol. Sarmas Kļaviņas publikācijām, tāpat A. Ozola dienas 2022. un 2023. gada konferencēm, ir radusies lielāka skaidrība par vācu izdevuma „Lettische Grammatik“ tapšanu un tā divējādo datējumu — 1922. un 1923. gads, kam tāpat sava vēsture. Abējādā iespieduma titullapas atgādinātas konferences tēžu krājumā (sk. <https://doi.org/10.22364/aoszk.58.tk>), bet gramatikas vācu izdevuma vēsturi S. Kļaviņa skaidrojusi „Nacionālajā enciklopēdijā“ (<https://enciklopedija.lv/skirklis/164575-Lettische-Grammatik>). Citējam: „Līgumu par „Lettische Grammatik“ izstrādi 1903. gadā ar Tērbatas Universitātes (tagad Tartu Universitāte, *Tartu Ülikool*) privātdocentu Jāni Endzelīnu noslēdza humanitāro zinātņu grāmatu apgāds *Vandenhoeck und Ruprecht* no Getingenes Vācijā. [...] J. Endzelīns, strādādams

Harkivas Universitātē (Харківський університет), 10.1911. sāka rakstīt gramatikas tekstu. Manuskripts bija gatavs 06.1917., taču tas bija apjomīgāks, nekā paredzēts, tāpēc *Vandenhoeck und Ruprecht* apgāds lielās dārdzības dēļ to vairs nevarēja izdot. Manuskripts kopā ar profesoru nonāca Latvijā 1920. gada maija beigās. Līdzekļus darba publicēšanai 1921. gada rudenī piešķīra Latvijas Izglītības ministrija, par tā iespiešanu Karla Vintera grāmatu apgāda (*Carl Winter Verlag*) spiestuvē Darmštatē rūpējās Ansis Gulbis kā izdevējs komisionārs (starpnieks — LL). Apjomīgā grāmata (864 lpp.) iznāca 12.1922. 1923. gadā to izdeva arī K. Vintera apgāds Heidelbergā sērijā „Indoeiropiešu bibliotēka“ (*Indogermanische Bibliothek*), sākot tajā jaunu nodaļu „Baltu bibliotēka“ (*Baltische Bibliothek*). Tā J. Endzelīna latviešu gramatika vācu valodā ir nākusi klajā ar diviem izdošanas gadiem, kaut patiesībā ir viens un tas pats izdevums ar nelielām atšķirībām titullapā — metiens iznāca pa daļām. Detalizētu gramatikas tapšanas vēstures apskatu S. Kļaviņa ir publicējis „Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstīs“ (76. sēj. 3. nr., 12.–29. lpp.; skatāms — <https://doi.org/10.53231/LZAV.22.3.1>).

Konferencē aktualizējās vēl kāds šās gramatikas vēstures fakts. Prof. A. Ozola dienai LU Bibliotēkas darbinieces Agra Some un Māra Valpētere bija sagatavojušas bagātīgu izstādi „Jānim Endzelīnam 150“. Unikālākais tajā, bez šaubām, bija „Lettische Grammatik“ atkārtotam vācu izdevumam gatavotais manuskripts — mazzināms pat valodniekiem. Rokraksts glabājas Latvijas Rakstniecības un mūzikas muzejā. Konferences izstādē, saudzīgi glabājot to slēgtā vitrinā, tika eksponēta manuskripta daļa — viena no aizpildītajām kladēm. Kā informēja S. Kļaviņa, 20. gs. 30. gados K. Vintera apgāds J. Endzelīna gramatiku vācu valodā vēlējies izdot atkārtoti un profesors gatavojis papildinātu un precizētu manuskriptu. Viņš rakstīja tīrrakstu un vāciski, atstājot vietu papildinājumiem. „Lettische Grammatik“ bija gatava 1941. gadā, bet Otrā pasaules kara apstākļos iznākt nevarēja.

Mūsdienās valodnieki parasti izmanto J. Endzelīna kapitāldarbu latviešu valodā — „Latviešu valodas gramatiku“ (1951). Kā priekšvārdos (3. lpp.) norāda autors, šī gramatika ir „1922. gadā iznākušās „Lettische Grammatik“ labots un papildināts izdevums latviešu valodā. Šur un tur dažas valodnieciskas parādības ir citādi — cerams pareizāk — izskaidrotas nekā vāciskajā izdevumā. Jauns materiāls nācis klāt galvenokārt no Pas., Tdz un šai laikā iznākušajiem izlokšņu aprakstiem.“ Jāpiebilst, ka autors konsekventi lieto terminu „rakstu (nevis „literārā“) valoda“.

Jāņa Endzelīna latviešu valodas gramatika vienlaicīgi ir pirmā baltu valodu salīdzināmā gramatika un savu nozīmi nav zaudējusi arī tagad, kad iznākuši citu autoru līdzīga rakstura darbi. Atzinumi tajā bija kalpojuši ierosmei un salīdzinājumam vairākiem 58. prof. A. Ozola dienas konferences referentiem, kaut izvērstu priekšlasiģumu, sniegtu tieši lieldarba satura kontekstā, konferencē nebija.

Darbs konferencē ritēja divu dienu garumā, raisījās arī diskusijas. Četrās plenārsēdēs un astoņās sekciju sēdēs (viens referāts izskanēja tiešsaistē) tika prezentēti 42 referāti. Dažam, iezīmējot jaunus darbības virzienus vai strādājot kādā kopprojektā,

autori bija vairāki. Referātu tēžu krājums (80 lpp.) iznācis gan iespaidumā, gan e-formātā, ievadvārdu autore — Sarma Kļaviņa; viņas teksti izmantoti arī izstādes noformēšanā.

Konferenci atklāja Humanitāro zinātņu fakultātes dekāne profesore Indra Karapetjana, apsveikuma vārdus baltistiem teica LU HZF Latvistikas un baltistikas nodaļas vadītāja profesore Ieva Kalniņa. Pirmajā plenārsēdē izskanēja trīs referāti. Ilze Rūmniece aktualizēja un pavērtēja Aristoteļa „Rētorikas“ latviešu tulkojuma (2020) jaunvārdus un to darināšanā izmantotos paņēmienus — tulkojumam ir pievienots glosārijs ar 280 vienībām („Neoloģija klasisko tekstu tulkojumos: Aristoteļa „Rētorikas – Runas mākslas“ glosārija materiāls“). Anna Frīdenberga referātā „Daži vārddarināšanas jautājumi Jāņa Endzelīna darbos“ pakavējās pie Rīgas Latviešu biedrības Valodniecības nodaļas sēdēs izskanējušiem ar vārddarināšanu saistītiem J. Endzelīna ieteikumiem un to realizācijas turpmākajā. Lidija Leikuma stāstīja „Par verbu pagātnes *ē*-celmiem Izvaltā un kaimiņu izloksnēs“, raksturojot Dienvidlatgales izloksnēs notiekošos procesus un rādot, ka pētījamā apvidū baltu valodām raksturīgais agrākais primāro verbu sadalījums pagātnes *ā*- un *ē*-celmos blakus noteiktiem tagādnēs celmiem joprojām ir dzīvs, kaut nivelēšanās notiek.

Bonifacs Stundža (*Stundžia*) un Lina Inčuraite-Noreikiene (*Inčiuraitė-Noreikienė*), balstoties uz plaša vārdnīcu un interneta avotu materiāla, referātā „Vardažodinių hibridinių priesagų vedinių, pavadinančių asmenis, ir bendrašaknių skolinių konkurencija dabartinėje lietuvių kalboje“ (Nominālo hibrīdpiedēkļu atvasinājumu personu nosaukšanai un kopīgas saknes aizguvumu konkurence mūsdienu lietuviešu valodā) analizēja biežāk lietotos konkurējošu atvasinājumu modeļus (kā *aviatoriai/aviacininkai*), dalot tos pēc izplatības. Roberts Kudirka (*Kudirka*) referātā „Univerbai su priesagomis *-ka, -kė* lietuvių kalbos žargone“ (Univerbi ar sufiksiem *-ka, -kė* lietuviešu valodas žargonā) analizēja atvasinājumus ar *-ka* (saucot tos par univerbiem), kas vairumā gadījumu ir aizguvumi no slāvu valodām un ir žargonismi. Saziņā, pamatā noteiktu sociālo slāņu grupās, tie bieži ir adaptēti un izskan ar lietuvisku *-kė*. Tika minēti arī citi biežāk lietojamie slāviskie piedēkļi, bet atvasinājumu ar *-akas, -ščikas, -nikas* u. tml. lietuviešu valodas žargonā neesot daudz. Veslava Sidaravičiene (*Sidaravičienė*) referātā „Neoficialieji Vilniaus choronimai — jaunimo šnekamosios kalbos atspindys“ (Viļņas neoficiālie horonīmi — jauniešu sarunvalodas atspulgs) raksturoja neoficiālos, plaši lietojamus Viļņas dažādu vietu nosaukumus, grupējot tos atbilstoši darināšanas veidiem un izcelsmei trejādi: 1) no oficiāliem vietvārdiem, tos īsinot (kā *Fabai* no *Fabijoniškės*); 2) kādu pilsētas vietu vai tās daļu sarunvalodā pārdēvējot (kā *Bomžynas* no atbilstoša sugasvārda oficiālā *Naujininkai* vietā); 3) pārveidojot oficiālo toponīmu uz kādu asociāciju pamata (kā *Šikinė* Šeškines vietā). Iemesls šādām pārveidēm ir gan runas enerģijas ekonomija, gan jaunradīto vienību ekspresija. Kristīni Levāni-Petrovu tādu pasīva konstrukciju, kas veidotas bez sintaktiskā teikuma priekšmeta, tuvākam aplūkojumam bija rosinājusi „Līdzsvarotā mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusa“ datu analīze. Tie rādīja, ka pieņemtais pasīva konstrukciju dalījums atbilstoši tam, vai

pamatā ir transitīvs vai intransitīvs verbs, ne vienmēr ir optimāls. Vērojumus autore prezentēja priekšlasījumā „Transitivitāte un pasīva konstrukcijas“.

Paralēlo pirmās konferences dienas sekciju pārstāvēja pētījumi vārddarināšanas jomā. Daigas Deksnas referāts „Priedēkļi lietvārdu vārddarināšanas modeļos“ bija balstīts iepriekš minētā korpusa datos, iztirzājot biežāk sastopamos lietvārdu atvasinājumus ar priedēkļiem. Jaundarinātam lietvārdam prefiksi var piešķirt citu nozīmi, salīdzinot ar pamatvārdu. Analizētajā datu kopā (270 ekscerpti) visplašāk pārstāvēti bija atvasinājumi ar priedēkļiem *pa-* (76) un *aiz-* (53). Savukārt lietuviešu valodniece Samanta Kietīte (*Kietytė*) analizēja attiecīgu lietuviešu valodas atvasinājumu morfoloģisko produktivitāti, skarot arī t. s. *hapax legomena* gadījumus: „Productivity of prefixation: a case of Lithuanian prefixes *nu-*, *pri-*, *į-* and *iš-*“ (Prefiksācijas produktivitāte: lietuviešu prefiksu *nu-*, *pri-*, *į-* un *iš-* gadījums). Ieva Auziņa referātā „Adverbi konstrukcijā ar verbiem pārnestā nozīmē“ skatīja adverbu *iekšā*, *ārā*, *augšā*, *lejā* lietojumu savienojumā ar verbiem pārnestā nozīmē un to, cik lielā mērā notiek adverbā sākotnējās nozīmes maiņa vai pat zudums, tam esot kontekstā. Pētniece Jūlija Korostenskiene (*Korostenskiene*) referātā „A generative syntactic perspective on Latvian grammatical prefixes *jā-*, *ne-*“ (Latviešu valodas gramatiskie prefiksi *jā-*, *ne-* ģeneratīvi sintaktiskā perspektīvā), kas izskanēja tiešsaistē, aplūkoja debitīva vietu un iezīmes no ģeneratīvās sintakses teorijas skatu punkta.

Pēc abu sekciju referātiem A. Ozola dienas dalībnieki un viesi devās uz J. Endzelīna 150. gadadienu veltītās izstādes atklāšanu.¹ Tajā bez LU Bibliotēkas direktores Mārītes Savičas apsveikuma un pateicības vārdiem izstādes organizētājiem un galvenās bibliotekāres Agras Somes ievadvārdiem varēja noklausīties LZA goda doktores Sarmas Kļaviņas, LU HZF Latvistikas un baltistikas nodaļas prof. Ievas Kalniņas un prof. Lidijas Leikumas stāstījumus par Jāni Endzelīnu un viņa pētījumiem. Tuvāk tika raksturoti paši izstādes eksponāti — bija aplūkojami ievērojamā baltista darbi dažādās valodās, viņa rakstu pirmizdevumi, valodnieku veltījuma ieraksti, ekslibri. Ne visas J. Endzelīna publikācijas ir ietvertas respektablajā sešsējumu „Darbu izlasē“ (DI I–IV₂, 1971–1982, kam šopavasār beidzot pievienojies arī DI tematiskais un vārdu rādītājs). LU Bibliotēkas krājumos glabājas valodnieka pirmpublicējumu novilkumi (*Sonderabdruck*) atsevišķos iesējumos, tādi tika eksponēti no Kārļa Mīlenbaha un Jēkaba Lautenbaha bibliotēkām. Kā izrādījās, dažs J. Endzelīna raksts tapis poļu un pat itāliešu valodā, bet 20. gs. sākuma publikācijas krievu valodā parakstītas ar I. Endzelīnu (И. Эндзелинь). Apskatē izliktos materiālus konferences dalībnieki varēja iepazīt arī turpmākos brīvbrižos, citiem interesentiem izstāde bija pieejama līdz aprīļa beigām.

Pēc prof. J. Endzelīna iedvesmojošā dzīvesstāsta un skatītajiem auglīgā darba paraugiem, pēc uzmundrinošiem kolēģu vēlējumiem Sarmai Kļaviņai monogrāfiskā apcerējuma par Jāni Endzelīnu pabeigšanā konferences darbs turpinājās fakultātes auditorijās.

¹ LU fotogrāfa Toma Grīnberga izlase no izstādes „Jānim Endzelīnam 150“ atklāšanas skatāma LU fotoarhīvā — http://foto.lu.lv/arhivis/2023/c_mar/16/index.html.

Pirmajā sekcijā varēja noklausīties LU jauno valodnieču vērojumus par procesiem mūsdienu latviešu valodā: Anete Daina referātā „Modālais verbs *varēt* jautājumu un atbilžu replikās“ ilustrēja plašo verba *varēt* iespējamības dabu; Paula Kļaviņa analizēja daudzveidīgās pārsteiguma izteikšanas konstrukcijas, izmantojot referātā „Vietniekvārdi *TAS / TĀDS* un pārsteiguma izteikšana“ minētos pronomenus; Emīlija Mežale referātā „Norādāmais vietniekvārds trešās personas vietniekvārda vietā latviešu valodas gramatikās un tiešsaistes tekstos“ padziļināti pievērsās tekstiem ar *tas, tā, šis, šī* un to sarunvalodisko variantu (kā *šitas*) lietojumu tiešsaistē, dažu gadījumu salīdzinot ar norādāmo vietniekvārdu izmantojumu somu valodā.

Paralēlajā sekcijā latviešu valodnieces prezentēja divus kopreferātus, balstītus korpusu datos: Ilze Auziņa un Guna Rābante-Buša piedāvāja sarunvalodai raksturīgo fonētisko pazīmju grupējumu un analīzi („Sarunvalodai tipiskie fonētiskie līdzekļi: runas korpusa datu analīze“); Laura Rituma, Gunta Nešpore-Bērskalne, Baiba Saulīte un Lauma Pretkalniņa iztirzāja salīdzinājuma konstrukcijas („Salīdzinājuma konstrukcijas „Latviešu valodas sintaktiski marķētajā korpusā““), atsevišķi skatot ar frāzēm *vairāk nekā/kā, tāds kā* veidotās — tās korpusā izrādījās marķētas atšķirīgi. Korpusa datos balstīts bija arī Kristīnas Kornēliušas priekšlasījums „The grammaticalization and the category of tense of English modal verbs: a corpus-based approach“ (Angļu valodas modālo darbības vārdu gramatizēšanās un laika kategorija: korpusā balstīts pētījums). Referente analizēja modālos darbības vārdus trīs tekstos par kuršu cilti un salīdzināja rezultātu ar Britu nacionālo korpusu. Secinājums — analizētajos tekstos tikai *could* un *would* atsevišķos gadījumos saglabā laika kategorijas iezīmes, kas sakrīt ar zinātniskajā literatūrā paustajiem apgalvojumiem.

Dienas noslēguma plenārsēdē konferences dalībnieki atkal bija kopā. Inta Urbanoviča referātā „Korelācija starp literārās valodas normu pamatojumu un ilgtspēju — J. Endzelīna vadīto Rīgas Latviešu biedrības Valodniecības nodaļas sēžu (1933–1942) protokolos minēto latviešu valodas prakses jautājumu analīze“ analizēja konkrētus sēdēs iztirzātos piemērus, sēžu vadītāja prof. J. Endzelīna piedāvājumus un to dzīvotspēju. Regīna Kvašīte bija apkopojusi ziņas par leksēmu „valoda“ un „runa“ lietojumu abu kaimiņvalstu terminoloģijā („Jēdzienu „valoda“ un „runa“ nosaukumu sistēma latviešu un lietuviešu terminoloģijā“) — tās sakrīt ne vienmēr. Anna Vulāne uzstājās ar dzīvas emocijas raisošu referātu par Latvijas tauriņu nosaukumiem („Tauriņu taksonomija: sprīžmešu dzimtas nosaukumu derivatīvi semantiskā struktūra“) — tajos izmantotas gan analītiskas leksēmas (kā *pāvaču dzimta*), gan salikteņatvasinājumi (kā *sprīžmetis*). Tika secināts, ka lietotie termini ļauj Latvijas 68 tauriņu dzimtas ar vairākiem simtiem sugu raksturot visai precīzi un niansēti.

Dalībnieki nesteidzās izklist arī pēc referātiem, par dažu izskanējušo piedāvājumu raisījās dzīvas diskusijas.

Der uzsvērt, ka 58. Artura Ozola dienas konferencē ar referātiem vai kopreferātiem piedalījās vairāki jaunākas paaudzes zinātnieki: Valsts pētījumu programmas „Letonika latviskas un eiropiskas sabiedrības attīstībai“ projekta „Mūsdienu latviešu

valodas izpēte un valodas tehnoloģiju attīstība“ 3. virziena „Datos balstīti latviešu valodas gramatikas pētījumi“ dalībnieces Daiga Deksnē („Priedēkļi lietvārdu vārdarināšanas modeļos“), Ilze Lokmane sadarbībā ar Baibu Saulīti („Klauzāli subjekti „Latviešu valodas sintaktiski marķētajā korpusā““), Paula Kļaviņa („Vietniekvārdi *TAS / TĀDS* un pārsteiguma izteikšana“). Projektā izstrādāts arī Andras Kalnačas referāts „Interjekcijas un vārdarināšana“, kas izskanēja konferences noslēgumā.

Otra 58. Artura Ozola konferences diena savā ziņā sākās un beidzās ar kurseņiem. 1932. gadā pabijis pie viņiem arī profesors Jānis Endzelīns ar palīdzēm, tad kursiski (*kursisku*) tur vēl runāts. Klaipēdas Universitātes profesore Daļa Kiselūnaite (*Kiseliūnaite*), kas jau ilgu laiku nododas kurseņu dzīvesveida un valodas izpētei, tādus runātājus atradusi vairs tikai Zviedrijā — triju brāļu Sakušu personā. Ierakstījusi viņus un nofilmējusi, nelielu fragmentu (par vaļīgajiem atpūtniekiem Kuršu kāpās) atskaņoja rīta sekcijas referātā „Kuršu kāpu kurseņu valodas lietvārda morfoloģiskās iezīmes Kurzemes dialektu kontekstā“. Valodniece vienlaicīgi pārstāvēja Lietuviešu valodas institūtu, konferences nedēļā uzturējās HZF *Erasmus* programmā un sniedza dažus priekšlasījumus par kurseņiem mūsu studentiem, bet nedēļas izskaņā — arī citiem klausītājiem. Daiki Horigučī saistošā un asprātīgi veidotā priekšlasījumā „Atgriezeniskie un neatgriezeniskie darbības vārdi un lietvārdi ar *paš-*“ izsekoja formanta *paš-* („*Paš-*darinājumi citu valodu ietekmē“ u. tml.) lietojuma vēsturei mūsdienu latviešu valodā, likumsakarīgi secinot, ka kopš 20. gs. 70. gadiem darinājumi ar *paš-* aktivizējušies angļu valodas *self-* iespaidā. Ar nesen sāktu pētījumu iepazīstināja lietuviešu lingvisti Jurģis Pakēris (*Pakērys*), Virģinijs Dadurkevičs (*Dadurkevičius*) un Agne Navickaite-Klišauskiene (*Navickaitė-Klišauskienė*) referātā „Measuring derivational productivity in the Joint Corpus of Lithuanian: the case of agent nouns“ (Atvasinājumu produktivitātes mērīšana lietuviešu valodas apvienotajā korpusā: darbības veicēju apzīmējošo lietvārdu gadījums). Pētījums parādījis, ka, kā jau bija sagaidāms, ļoti produktīvs ir piedēklis *-toj-*, bet abi pārējie piedēkļi *-ēj-* un *-ik-* uzskatāmi par mazproduktīviem, turklāt to produktivitātes līmenis ir līdzvērtīgs.

Arī nākamajā sekcijā tika skatīti gramatikas jautājumi. Gunta Roziņa, Indra Karapetjana un Margarita Spirida referātā „Critical discourse analysis of hate speech from a linguistic perspective“ (Naida runas kritiskā diskursa analīze no lingvistiskā viedokļa) analizēja Ungārijas premjerministra Viktora Orbana runu 2022. gada 23. jūlijā, kurā viņš pauda klaji rasistisku nostāju, secinot, ka šai runai piemīt aizskaroša diskursa iezīmes, kas veidotas ar konteksta atkarīgiem valodas līdzekļiem. Justīne Bondare („Jauniešu valodai raksturīgie vārdarināšanas paņēmieni 20./21. gadsimta mijā un šodien“) salīdzināja V. Ernstsones un L. Tidriķes grāmatā „Jauniešu valoda“ (2006) fiksētos t. s. jaunvārdus ar *Twitter* ierakstos un *TikTok* videoklipu komentāros 2022.–2023. gadā lietotajiem jaundarinājumiem atbilstoši to motivētātvārda un derivatīvo līdzekļu izvēlei. Alla Placinska („Dzimtes kategorijas etnolingvistiskie un sociolingvistiskie aspekti spāņu valodā“) skatīja dzimtes kategorijas interpretāciju un tās maiņu romāņu valodu gramatikās. Evelīna Zilgalve („Partikulas *tad* pragmatiskie

aspekti“), balstīdamās uz korpusa un tīmekļa materiāliem, iztirzāja partikulas *tad* pragmatiskās funkcijas jautājuma teikumos.

Otrā sekcijā tika skatīti galvenokārt lietuviešu valodas gramatikas jautājumi. Daiva Murmulaitīte (*Murmulaitytė*) referātā „Žodžių darybos vedlio plėtra – galimybės ir iššūkiai“ (Vārddarināšanas ceļveža attīstība — iespējas un izaicinājumi) prezentēja elektronisko lietuviešu valodas lietvārdu sinhroniskās vārddarināšanas rokasgrāmatu, kā arī akcentēja tās nākotnes perspektīvas — jaunu datu iekļaušanu, esošo datu struktūras maiņu, kā arī papildināšanu ar informāciju par citu vārdšķiru vārddarināšanas modeļiem. Agnė Aleksaite (*Aleksaitė*) priekšlasījumā „Naujieji pavadinimai pagal lyties skirtumą“ (Jauni apzīmējumi, kas norāda dzimuma atšķirību) analizēja lietuviešu valodas jaunvārdu datu bāzē esošos darinājumus, kas apzīmē dzimuma atšķirību. 71 % no šiem vārdiem apzīmē sieviešu dzimuma personas. Šādu jaunvārdu rašanās galvenie iemesli ir jaunas sieviešu profesijas (*kareivė*), nepieciešamība pārtraukt dažu jēdzienu saistīšanu tikai ar vīriešu dzimumu (*genijė*), stilistiska nepieciešamība (*kregždūnas*). Jolanta Vaskeliene (*Vaskelienė*) referātā „Produktyvieji naujadaru dūrinių tipai“ (Produktīvie salikteņu neoloģismu tipi) aplūkoja produktīvos lietvārdu un īpašības vārdu salikteņus lietuviešu valodā. Saliktos lietvārdus mūsdienās darina vai nu no diviem lietvārdiem, vai īpašības vārda un lietvārda. Savukārt īpašības vārdu salikteņu grupā izceļas darinājumi no īpašības vārda un lietvārda, salikteņu no diviem lietvārdiem ir daudz mazāk. Solveiga Sušinskiene (*Sušinskienė*) prezentācijā „Verb-based nominalizations in academic science texts“ (Darbības vārdu nominalizācija zinātniskos tekstos) parādīja, ka verbālā nominalizācija angļu valodā iespējama trīs veidos: konversija, nemainot vārda morfoloģisko formu; atvasināšana ar piedēkli; darināšana bez piedēkļa.

Pēc kafijas pauzes darbs atkal turpinājās sekcijās, ko nosacīti varēja saukt par terminoloģijas un dialektoloģijas sekcijām. Gita Bērziņa referātā „Grieķu īpašvārdi un to atvasinājumi latīņu valodā (Latīņu–latviešu vārdnīcas materiāls)“, pakāvējusies pie tradicionāliem klasisko valodu aspektiem resp. valodu kādreizējo kontaktu sekām, raksturoja vairāk izplatītos latīņu valodas atvasinājumus saistībā ar grieķu valodu, tāpat analizēja paralēlvariantu rašanās cēloņus un materiāla atspoguļošanas problemātiku jaunās „Latīņu–latviešu vārdnīcas“ korpusā. Ieva Fībiga pievērsās klasiskam, Hipokratam piedēvētam, sengrieķu valodā tapušam sacerējumam „Par kaulu dabu“ („Terminrade hipokraticajā korpusā: osteoloģija un angioloģija“), skatot jēdzienu nosaukumus tajā kā medicīnas terminoloģijas svarīgu sākumu. Terminoloģijas problemātikai pievērsās arī kopreferāta „Terminrades prakse un iespējas latviešu valodniecības teorētiskās bāzes paplašināšanā: metadiskursa iezīmētāju piemērs“ autore Dzindra Lele-Rozentāle, Diāna Laiveniece, Agnese Dubova un Baiba Egle. Tika ieskicēts ceļš no pirmā oficiālā valodniecības terminu saraksta 1921. gada „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā“ līdz 21. gadsimta terminrades problemātikai un akūtas vajadzības apjaušanai pēc papildinājumiem „Valodniecības terminu vārdnīcā“ (2007). Dangole Gaudinskaite (*Gaudinskaitė*) priekšlasījumā „Asmenų pavadinimų

darybinių sinonimū ir darybinių variantu stilistikos ypatumai“ (Personu apzīmējumu vārddarināšanas sinonīmu un vārddarināšanas variantu stilistikās iezīmes) prezentēja vārdnīcas „Lietuvių kalbos žodynas“ materiālā atrasto 1991 vārddarināšanas sinonīmu un variantu rindu stilistisko norāžu analīzi, secinot, ka 82 % no visām rindām starp to locekļiem nav stilistikas atšķirības. Taču atsevišķu leksēmu salīdzinošā pārbaude kontekstā liecina, ka stilistisku atšķirību skaits faktiski tomēr var būt lielāks.

Valodas dialektālo aktualitāšu aplūkojumu ievadīja Nijole Tomiene (*Tuomienė*) ar referātu „Lietuvių šnektų raida aktyvioje baltų ir slavų kalbų kontaktu zonoje: gramatinės struktūros irimo požymiai“ (Lietuviešu izlokšņu attīstība aktīvu baltu un slāvu valodu kontaktu zonā). Referente, balstoties uz valodas un sociolingvistiskiem 20.–21. gs. datiem (audioierakstiem un aptaujām), raksturoja, kas un kā mainās iedzīvotāju runā Baltkrievijas pierobežā, kur runāts tiek gan lietuviski, gan baltkrieviski, turklāt sava loma vēl arī vietējai poļu valodai; daļa teicēju ir divvalodīgi. Pētījumā apvidū dienvidaukštaišu t. s. apakšizloksne (*patarmė*) turas vecākās paaudzes (59–95 gadi) runā, piedzīvojot dažādas gramatiskas modifikācijas baltkrievu valodas iespaidā. Alma Ragauskaitė (*Ragauskaitė*) referātā „Dėl XVII–XVIII a. Kėdainių miestiečių (moterų) asmenvardžių darybos su lietuviškomis priesagomis“ (Par 17.–18. gs. Ķēdaiņu iedzīvotāju (sieviešu) personvārdu darināšanu ar lietuviskiem piedēkļiem) iepazīstināja ar sava lielā pētījuma par Ķēdaiņu metriku ierakstiem turpinājumu. Referātā tika skatīta sieviešu vārdu un uzvārdu pieraksta sistēma, tās īpatnības. Daļa materiāla rakstīta poļu valodā. Sieviešu personvārdu ierakstos nav daudz, vārds kopā ar uzvārdu pārstāvēts vēl retāk — tikai 13 + 32, dažkārt norādīts personas sociālais stāvoklis (*widowa* ‘atraitne’). Daiga Straupeniece („Substantīvu piedēkļu *-in-* un *-in-* lietojums Būtiņģes un Sventājas latviešu valodā“) aktualizēja Būtiņģes un Sventājas latviešu runā bagātīgi pārstāvētus sufiksālos atvasinājumus (*tītarines* ‘pelašķi’, *rudinis* ‘rudens’ u. tml.), kas ir kopīgi ar Kurzemes dienvidrietumu izloksnēm. Tomēr pastāv arī atšķirības, piem., atvasinājumiem ar *-in-* nav deminutīva funkcijas (*kaimīns* ‘kaimiņš’; *mellīne* ‘mellene’ u. c.), tās autore skaidroja ar žemaišu izlokšņu iespaidu. Minētie piedēkļatvasinājumi raksturīgi visu paaudžu latviešu runai. Anita Paidere („Vairāku piedēkļu atvasinājumi Latvijas purvu, mežu un pļāvu nosaukumos: derivatīvais, areālais un semantiskais aspekts“) priekšlasījumam bija sistematizējusi vairākpiedēkļu (pārsvarā divu) atvasinājumus minētajos Latvijas neapdzīvoto vietu nosaukumos, kur produktīvākie izrādījušies divpiedēkļu atvasinājumi ar *-ul-* + *-āj-* (kā *Lazdulājs*). Tika uzsvērts, ka atvasinājumos ne vienmēr var noteikt motivētājvārdu; derivatīvo modeļu daudzveidība vērojama desubstantīvajos atvasinājumos; daļā analizējamās grupas toponīmu piedēklis nosakāms tikai diahroniski.

Pēcpusdienas plenārsēde bija beidzamā un atkal kopīga, tajā varēja noklausīties arī konferences galveno organizētāju priekšlasījumus. Ilzes Lokmanes un Baibas Saulītes kopreferātā („Klauzāli subjekti „Latviešu valodas sintaktiski marķētajā korpusā““) tika analizēti korpusa dati, raugot noskaidrot, kas kopīgs un kas atšķirīgs finīto un infinīto klauzālo subjektu lietojumā latviešu valodā. Secinājums — to apkaime ir semantiski

līdzīga, galvenokārt modāla, tomēr teikuma priekšmeta palīgteikumu lietojuma iespējas ir plašākas. Linda Lauze pārskatīja divu verbu un to atvasinājumu ar priedēkļiem saistāmības iespējas („Verbu *pietikt*, *trūkt* un to prefiksālo atvasinājumu saistāmība ar teikuma priekšmetu“). Par ģenitīvu pie verbiem savulaik rakstījuši Mīlenbahs ar Endzelīnu; Inta Freimane, jautājumu aplūkojot no valodas kultūras viedokļa, lietojumam ar *pietikt* un *trūkt* ieteikusi ģenitīvu; 3. personas verbu saistāmību ar ģenitīvu pētījusi Gunta Nešpore-Bērzkalne. Linda Lauze, pievēršdamās jautājumam atkārtoti, secināja, ka daļā verba *trūkt* atvasinājumu vārda semantika ir stipri vai pat kardināli mainījusies. Virkni negaidītu un pat jautru piemēru (kā *Jedritvai!* kopa) klausītājiem piedāvāja Andra Kalnača referātā „Interjekcijas un vārddarināšana“. Raksturojot šo nelokāmo vārdšķiru, latviešu valodā neesot iespējams runāt par morfoloģisku darināšanu, tomēr vairākus interjekciju ieguves tipus — konversiju, reduplikāciju, strupināšanu, sapludināšanu — nošķirt ir iespējams, tā darīts arī citvalstu pētnieku darbos. Latviešu valodas interjekcijas pārstāv gandrīz vienīgi t. s. nekonkatenatīvo vārddarināšanu (*non-concatenative derivation*).

Kā ik gadus, fakultātes necilās telpas atsvaidzināja krāšņu acāliju klāsts no LU Botāniskā dārza (ziedaugu tēvs — LU profesors Rihards Kondratovičs). Kā vienmēr, notika savstarpēja literatūras apmaiņa, jaunu kontaktu dibināšana, veco stiprināšana. Uz Lietuvu ceļu sāka nesen iznākušais Jāņa Endzelīna „Darbu izlases“ beidzamais sējums — „Tematiskais un vārdu rādītājs“. Dabiski, arī citi izdevumi un ne tikai valodnieciskā literatūra (Viļņas latvīstiem, iespējams, jautrus brīžus sniegs Lauras Melnes komikss latgaliski „Sunāns“ u. tml. — grāmatu pasaule taču tik daudzveidīga!).

Lidija Leikuma
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija
lleikuma@inbox.lv

Pēteris Vanags
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija
pvanags@latnet.lv